

Citation:

J.C.G. Boot, Levensbericht J. Dirks, in:
Jaarboek, 1893, Amsterdam, pp. 3-10

J A C O B D I R K S.

Niet zonder schroom heb ik de taak op mij genomen het leven van mijn vriend DIRKS te beschrijven en in deze vergadering voor te dragen. Want, hoewel ik in de jaren, toen ik te Leeuwarden gevestigd was, hem meermalen ontmoet, later menigen brief met hem gewisseld, met hem in 1871 een gedeelte van Italië en drie jaren later Kopenhagen en Stockholm bezocht heb, onze studiën liepen verre uiteen.

Terwijl ik mij hoofdzakelijk op het gebied der klassieke letteren heb bewogen, heeft DIRKS zich vooral met onderzoekingen van historischen aard, in het bijzonder met de Nederlandsche munt- en penningkunde bezig gehouden, onderwerpen die verre buiten den kring mijner studiën vallen. Derhalve is van mij geene grondige beoordeeling zijner verdiensten te wachten, en moet ik uwe toegevendende aandacht inroepen voor het onvolledige mijner schets.

JACOB DIRKS is den 19^{den} Juni 1811 op het Vliet, een der buitenwijken van Leeuwarden, geboren, en was eenig kind van NOLLE JAN DIRKS en ATJE DE HAAN. De namen zijner ouders hebben geen Frieschen klank — *nomina Frisiorum desinunt in a* — maar beider voornamen bewijzen, dat hunne geslachten in Friesland al lang gevestigd waren. De vader was toen handelaar, werd later olieslager en steenfabrikant en is in 1863 in hoogen ouderdom overleden.

De zoon heeft eenige jaren de bijzondere school van den bekwamen onderwijzer PIETER BURGGRAAFF bezocht, is daarna gekomen op het instituut van JEAN PAUL TRAUTMANN, en heeft met drie anderen ook privaatllessen van dien zeer gewaardeerden Zwitser ontvangen. In 1826 kwam hij op de Latijnsche school, aan welks hoofd toen ALEXANDER BAKE stond, wiens humaniteit en degelijk onderwijs door zijne voormalige leerlingen zeer op prijs gesteld werden. In September 1830 werd hij ingeschreven als student aan het Franeker Athenaeum, dat toenmaals 60 kweekelingen telde, meest allen uit

1*

Jaarboek 1893.

Friesland. Achttien van dezen namen spoedig daarna de wapenen op en werden ingelijfd in de Groninger Flankeurcompagnie. DIRKS zou zich gaarne daarbij aangesloten hebben, maar kreeg geen vergunning van zijne ouders. Evenals vele zijner tijdgenoten, die ik te Leiden heb leeren kennen, roemde hij zeer de lessen van J. W. ERMERINS in wis- en natuurkunde, van J. A. C. ROVERS in oude letteren en geschiedenis, en van FR. DE GREVE in het Romeinsch recht, en erkende aan hen groote verplichting te hebben.

In het najaar van 1833 begaf hij zich tot voortzetting zijner studiën met eenigen zijner tijdgenooten naar Leiden. De collegiën der rechtsgeleerde faculteit vielen niet in zijn smaak, en hij heeft aange teekend dat hij te Leiden meer aan eigen studie en aan het dispuut-collegie *Studiis sacrum* te danken had dan aan de hoogleeraren. *Studiis sacrum* telde toen onder zijne leden drie latere Ministers N. OLIVIER, J. G. H. VAN TETS en C. H. B. BOOT, en van de overigen zijn vele tot aanzienlijke betrekkingen bij de rechterlijke macht en administratie opgeklommen.

Op 25 Juni 1835 werd hij tot Doctor in het romeinsch en hedendaagsch recht bevorderd na in het openbaar een proefschrift verdedigd te hebben over de veemgerichten, *de iudiciis vemicis*.

Na eene verklaring van den naam *fem, fehm, Veem*, waarbij de schrijver zich aan de zijde van JACOB GRIMM schaart, handelt hij over den oorsprong der vrije of veemgerichten, over de personen en goederen die daaraan onderworpen waren, over de verandering der vrije in geheime gerichten, over de redenen waarom zij rechtspraak verloren hebben, eindelijk over hun vorm en rechtspleging. Nieuwe ontdekkingen heb ik er niet in gevonden, maar wel blijkt dat de schrijver vlijtig vele oudere en jongere geschriften, vooral van Duitsche rechtsgeleerden, geraadpleegd heeft.

Na zijne promotie vestigde DIRKS zich als advokaat in zijne geboorteplaats, en ging in het volgend jaar een huwelijk aan met Mej. MEINTJE BOLMAN, die bijna een halve eeuw eene zorgvolle en getrouwe gade voor hem is gebleven. Twee jaren later werd uit dien echt eene dochter geboren, die als echtgenoot van Dr. S. VAN DER CHIJS vóór hare beide ouders te Dordrecht is overleden.

Rechtspraktijk heeft hij niet gezocht, maar zich voortdurend met geschiedkundige onderzoekingen, in het bijzonder zijn geliefd Friesland betreffende, bezig gehouden. De resultaten van zijn onderzoek heeft hij in vele tijdschriften medegedeeld, vooral in de vrije Fries, het tijdschrift dat sedert 1839 door het Friesch genootschap voor geschied-, oudheid- en taalkunde wordt uitgegeven. DIRKS werd daarvan in 1836 lid, vijf jaren later werkend lid, van 1841 tot 52 is

hij penningmeester en daarna veertig jaren voorzitter geweest. Toen hij in de vergadering van 4 October 1892 die betrekking nederlegde, werd hij tot Eere-voorzitter benoemd. Reeds tweemalen had het genootschap getoond welk een prijs het op zijn verdienstelijk lid stelde, eerst door het schenken van eene medaille met zijn borstbeeld, toen hij vijftig jaren lid was geweest, later door de aanbieding van een kostbaar boekgeschenk op zijn 80sten verjaardag. DIRKS heeft die eerbewijzen ten volle verdiend. Hij was de ziel van het genootschap en heeft geene moeite gespaard om diens bloei te verhoogen. De historische tentoonstelling van Friesland, in den zomer van 1877 gehouden, door hem en de overige leden van het Bestuur uitmuntend geregeld en boven verwachting geslaagd, is de grondslag geworden van het Museum, dat een schat van voorwerpen bevat, die bijna uitsluitend tot de kennis van Frieslands bodem, oudheden en volksleven betrekking hebben. Aanhoudend wordt die verzameling, voor welke reeds in 1851 eene eerste bijdrage door den heer J. H. HALBERTSMA aan Friesland geleverd was, uitgebreid en DIRKS heeft zijne aanzienlijke boek- en penningverzameling daaraan vermaakt.

Ik zou te veel van uwe aandacht vergen, indien ik alleen maar de titels opgaf der bijdragen door hem in de vrije Fries geleverd. Met voorbijgang der overigen, noem ik de verhandeling over het aandeel dat de Noord-Nederlanders, vooral de Friesen, gehad hebben in de kruistochten, die, in het tweede deel geplaatst, door een bevoegd beoordeelaar in NIJHOFF's Bijdragen zeer geprezen is, en ook door DELPRAT in zijne Bijdrage tot de geschiedenis der inneming van Damiate, om de daaruit blijkende kennis van den schrijver, wordt geroemd. De vorm zoowel van dit, als van vele andere geschriften van DIRKS, laat wel wat te wenschen over. Wat hij schreef munt meer uit door rijkdom van inhoud, dan door schoonheid van voorstelling.

Eene prijsvraag, uitgeschreven door het Utrechtsch genootschap, waarbij een geschiedkundig overzicht van den koophandel der Friesen van de vroegste tijden tot aan Karel den Groeten verlangd werd, wekte hem op tot mededinging. Hij heeft vlijtig bijeenverzameld wat uit plaatsen van oude schrijvers, kronieken, levens van heiligen, oudheden, opschriften en oude wetten, daarover gemeld kan worden. Zijn antwoord werd in 1845 met goud bekroond, en is in het vijftiende deel der nieuwe verhandelingen van het genootschap uitgegeven.

In hetzelfde deel staat ook zijne verhandeling over de Heidens in Nederland, die in 1848 een zilveren prijs heeft behaald. De schrijver

noemt zelf het grootste en belangrijkste deel van zijn werk, Bouwstoffen voor de geschiedenis der Heidens in de Noordelijke Nederlanden; maar hem komt de lof toe dat hij die bouwstoffen uit de Archieven der gezamenlijke gewesten zorgvuldig verzameld en goed geordend heeft. Wat later onderzoek hem heeft opgeleverd, heeft hij in de Bijdragen van NIJHOFF (Deel X blz. 271—284) en in de Navorscher (Deel VII) bekend gemaakt.

DIRKS was een onvermoeid snuffelaar en deelde gaarne aan anderen mede, wat hij gevonden had en niet genoeg bekend achtte. Vandaar eene reeks van kleine bijdragen in de Friesche volks-almanakken van 1846 tot 1892, en eene verbazende menigte vragen, antwoorden en korte mededeelingen in schier elk deel van de Navorscher. Ook in andere periodieke geschriften komen bijdragen van zijne hand voor, zooals de levensschetsen van U. A. EVERTSZ, (1860), S. VAN HEEMSTRA (1861) en JER. DE VRIES (1882) in de werken der Maatschappij van Nederlandsche letterkunde, eene welbewerkte schets over de uitgewekenen uit Nederland naar Frankrijk (1787—1795) in de Vaderlandsche letteroefeningen van Februari 1868, en eene menigte numismatische mededeelingen in de Revue de la numismatique Belge, het tijdschrift uitgegeven door een genootschap, waarvan hij sedert 1851 eere lid is geweest. De belangrijkste is zijne verhandeling getiteld: Les Anglo-Saxons et leurs petits deniers dits Sceattas, geschreven in 1870, nadat vier verzamelingen van die muntjes in Friesland waren opgegraven. Ook in onze Akademie had hij de aandacht op dat onderwerp gevestigd (Zie Versl. en Meded. 2de reeks Deel I blz. 42 vg. en 67—70).

Als men die groote menigte geschriften en vooral zijne numismatische werken, waarover straks nader, nagaat, zou men geneigd zijn hem voor een kamergeleerde te houden. Men zou zich dan zeer vergissen. DIRKS heeft zich veel in de maatschappij bewogen en in allerlei betrekkingen, waartoe hij geroepen is, bewezen dat hij even goed voor het praktische leven geschikt was als voor de studeerkamer.

Na de grondwetsherziening van 1848 werd hij door het kiesdistrict Franeker afgevaardigd naar de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en twee jaren later werd dat mandaat vernieuwd door de Leeuwarder kiezers. Van Februari 1849 tot September 1866 heeft hij in die vergadering zitting gehad, en wie zich de moeite wil getroosten de handelingen der Staten van die achttien jaren te doorbladeren, zal bemerken dat hij tot de ijverigste leden behoord heeft. Hij is lid en rapporteur geweest van een aantal commissiën en heeft in de vergaderingen menigmaal het woord gevoerd, zoowel bij de

begrootingen, als bij internationale verdragen en bij ontwerpen van wetten. Geen wonder, dat hij gaarne sprak over die dagen en zich beklaagde over het onrecht hem door de kiezers van zijn distrikt aangedaan, toen zij in 1866 zijn mandaat niet vernieuwden.

In September 1869 is hij lid geworden van den Gemeenteraad zijner woonplaats en telkens op nieuw gekozen. Hij verzuimde nooit willekeurige vergaderingen, en bracht dikwijls adviezen uit, die van zijne bekwaamheid en van zijne liefde voor Leeuwarden getuigden.

Op zijn tachtigsten verjaardag kwam de gemeenteraad hem gelukwenschen en bood de Burgemeester hem een zilveren medaille aan „voor bijzondere verdiensten” met eene daarbij behorende oorkonde.

Weinige dagen voor zijn overlijden woonde hij nog een raadsvergadering bij, en de Burgemeester hield op den dag zijner begraafing in den Raad eene toespraak, waarin hij welverdiende hulde bracht aan de verdiensten van den overledenen.

In Juni 1856 werd DIRKS met HULLEMAN, IUYNBOLL, MILLIES, OPZOOMER, SCHOLTEN en SLOET VAN DE BEELE ingewijd als lid dezer afdeeling van de Akademie van Wetenschappen. Waarschijnlijk heeft, buiten zijne bekroonde verhandelingen, zijn krachtig pleidooi in de vergadering der Staten-Generaal voor de oprichting eener letterkundige Afdeeling, bijgedragen om reeds toen de keus op hem te doen vallen. Hij toonde weldra dat hij die benoeming niet als een blooten eertitel beschouwde, maar naar vermogen wilde medewerken om de Akademie aan hare bestemming te doen beantwoorden. Want in het volgend jaar diende hij het voorstel in om de Beschrijving van Nederlandsche historiepenningen van Mr G. VAN LOON, waaraan het Instituut reeds vijf stukken had toegevoegd, voort te zetten. Aanstonds werd eene commissie benoemd, bestaande uit de heeren VAN DEN BERGH, LEEMANS en VAN LENNEP om met den voorsteller de zaak te onderzoeken, en toen deze in de Novembervergadering van 1857 een gunstig verslag had uitgebracht, werden dezelfde leden benoemd om de zaak ten uitvoer te brengen.

Natuurlijk was een lange tijd noodig om de bouwstoffen te verzamelen en te ordenen, voordat tot de uitgaaf kon worden overgegaan. Van 1861 tot 1869 heeft die commissie vijf stukken in folio met 52 platen het licht doen zien, in welke de afbeelding en beschrijving van vele voor de geschiedenis belangrijke penningen, die tusschen 1797 en 1806 hier te lande geslagen zijn, is opgenomen. Dat het meeste werk door DIRKS is verricht, durf ik met vertrouwen verzekeren.

Later heeft hij nog enkele malen hier bijdragen geleverd meestal

over onderwerpen van munt- en penningkunde, het vak waarin hij op lateren leeftijd bij voorkeur gewerkt heeft.

Tweemalen werden numismatische verhandelingen van DIRKS door TEIJLER's genootschap met goud bekroond. Eerst in 1875: De Noord-Nederlandsche gildepenningen, wetenschappelijk en historisch beschreven en afgebeeld, een werk van grooten omvang, dat in 1878 in twee deelen met een Atlas van CXLIII platen te Haarlem is uitgegeven, en waarin dat soort van penningen, die vroeger slechts ter loops behandeld waren, zeer volledig worden beschreven; tien jaren later zijne Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende penningen, geslagen tusschen November 1813 en November 1863, eene werk vol met letterkundige aantekeningen en de beschrijving bevattende van ongeveer duizend penningen, dat insgelijks in twee deelen in 1889 in het licht is verschenen. Ook bij dit werk behoort een Atlas, van welke tot nu toe drie afleveringen in folio zijn uitgegeven, waarin de penningen tusschen 1813 en 1842 geslagen zijn afgebeeld. Zij geven geen hoogen dunk van de kunstvaardigheid onzer stempelsnijders in de eerste helft dezer eeuw.

Onder den naam van Penningkundig repertorium, heeft hij in de Navorscher van 1879 tot 1890 eene reeks van artikelen geschreven, die zijn aantekeningen op de bekende werken van F. VAN MIERIS en G. VAN LOON, bevatten en te zamen twee deelen vormen. Hij had nog voorraad genoeg om op die wijs eenige jaren voort te gaan, maar begreep dat zijn werk dan onvoltooid zou blijven. Daarom liet hij die vervolgen, beginnend met 1715 en eindigend met 1813, op zijne kosten in twee deelen gelijktijdig bij twee boekdrukkers te Leeuwarden ter perse leggen. Zoo verreed hij de gevaarlijkste klip voor den ouderdom, de zucht naar rust en gemak, en bleef tot het laatst werkzaam.

Het Penningkundig repertorium kwam in 't begin van Mei des vorigen jaars gereed, en de schrijver zou zelf een exemplaar in de Juni-vergadering aan de Akademie hebben aangeboden, als de naderende komst onzer vorstinnen hem niet genoopt had te Leeuwarden te blijven. In die vier deelen worden ruim 6000 penningen beschreven, die alle door zijne handen zijn gegaan.

DIRKS was een liefhebber van reizen en heeft met zijne vrouw, later met zijn schoonzoon en kleindochters, een groot gedeelte van België, Frankrijk, Duitschland, Zwitserland en Lombardije doorkruist. In 1871 bezocht hij het congres van praehistorische anthropologie en archaeologie te Bologna en deed daar eene mededeeling over de oudheden in Drente en Groningen, en drie jaren later sprak

hij op het congres te Stockholm over hetgeen in de Friesche terpen gevonden wordt.

Zijne verdiensten werden binnen en buiten de grenzen van Nederland erkend en gehuldigd door de aanbieding van het lidmaatschap van menig geleerd genootschap. Als lid der Staatscommissie voor de zaken der Maatschappij van Weldadigheid, werd hij in 1859 benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen leeuw en Z. M. Willem III schonk hem in 1877 het Commandeurskruis van de Eikenkroon als voorzitter der historische tentoonstelling van Friesland. In 1880 werd hem door den Koning der Belgen Leopold II een gouden medaille met 's vorsten borstbeeld vereerd, ter belooning van zijne werken op numismatisch gebied.

DIRKS had het voorrecht tot op tachtig-jarigen ouderdom eene goede gezondheid te genieten, en was nog in staat om op 19 Juni van het vorig jaar, juist op zijn 81sten verjaardag, toen onze vorstinnen een bezoek brachten aan het Friesch Museum, Hare Majesteiten daar te ontvangen en op verzoek der Regentes aan de jeugdige Koningin de portretten der Vorsten uit de huizen van Oranje en van Nassau aan te wijzen.

Na twee dagen bedlegerig te zijn geweest, is hij den 25sten November 1892 kalm ontslapen, diep betreurd door allen, die den beminlijken man van nabij gekend en niet minder door velen, die zijne hulpvaardigheid en mildheid ondervonden hebben.

Ik eindig met de woorden, die mijn vroegere leerling J. VAN LOON, lid der Gedeputeerde Staten van Friesland, over hem in den Frieschen volksalmanak van '86 geschreven heeft: „Ook de nageslachten zullen den man, die zooveel betrekkelijk Friesland, onder 't stof der eeuwen bedolven, in het licht heeft gesteld, blijven hoogschatten en waardeeren. Zijne werken zullen ook hun ten allen tijde blijven eene rijke bron aangaande Frieslands alouden toestand en een betrouwbare gids bij ieder verder onderzoek op het gebied der geschiedenis, oudheid-, munt- en penningkunde”.

J. C. G. BOOT.

